

Tomasz Godlewski

Identyfikacje ideologiczne społeczeństwa polskiego

Preferencje Polityczne : postawy, identyfikacje, zachowania 3, 47-76

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tomasz Godlewski

IDENTYFIKACJE IDEOLOGICZNE SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO

Podział na lewicę i prawicę od ponad dwustu lat wyznacza spektrum zachowań politycznych. Rodowód tych pojęć sięga czasów Wielkiej Rewolucji Francuskiej, kiedy to w Zgromadzeniu Narodowym na prawicy zasiadali zwolennicy starego porządku, zaś po drugiej stronie izby zwolennicy zmian i nowego porządku, czyli lewica. Wraz z rozwojem i ewolucją myśli politycznej obie opcje poszerzały swój zasób ideologiczny, wkraczając w nowe sfery życia społeczno-politycznego, często przenikając się wzajemnie oraz zmieniając swoje pierwotne znaczenia.

W politologii od lat toczą się spory dotyczące znaczenia i zasadności tego klasycznego podziału sceny politycznej. Teza mówiąca o aktualności dychotomii posiada równie dużą grupę zwolenników, co i przeciwników. W najogólniejszym sensie krytyka podziału sceny politycznej na lewicę i prawicę wynika z przekonania części badaczy, że podział ten pozbawiony jest dziś znaczącego waloru heurystycznego i klasyfikującego zjawiska społeczno-politycznego.

Występuje kilka powodów kwestionowania tego rozróżnienia. Pierwszy z argumentów dotyczy dezaktualizacji dychotomii we współczesnym życiu politycznym. Zwolennicy tego stanowiska nie negują faktu, że podział na lewicę i prawicę miał sens w innych czasach, ale twierdzą, że we współczesnym, coraz bardziej skomplikowanym społeczeństwie, podział ten zatracił swoją moc deskryptywną. Drugi zarzut związany jest ze zbyt ogólnikowym charakterem pojęć lewicy i prawicy. Posługiwanie się nimi powoduje, zdaniem części krytyków, nadmierne upraszczanie rzeczywistości. Wskutek tego skomplikowane i wielowątkowe problemy i procesy polityczne niesłusznie sprowadzane są do prostej dychotomii lewicy i prawicy [Bobbio 1996: 28-29]. Niektórzy autorzy argumentują także, że dychotomia ta zatraciła w znacznym stopniu swój walor poznawczy, gdyż szybko zmieniające się społeczeństwo oraz pojawiające się nowe problemy polityczne doprowadziły do powstania ruchów wykraczających poza schemat biegunowy lewicy i prawicy [Gauchet 1990:

73]. Kolejny nurt krytyczny akcentuje rozmycie dychotomii lewicy i prawicy we współczesnym świecie. Zwolennicy tego nurtu wychodzą z założenia, że obecne, skomplikowane systemy demokratyczne, wymuszają powstanie stopni pośrednich właściwie charakteryzujących scenę polityczną. W dyskursie prowadzonym w środowisku politologicznym pojawiają się także wątpliwości dotyczące zasadności posługiwania się schematem biegunowym lewicy i prawicy w warunkach transformacji systemowej w Polsce, której zakres i specyfika spowodowały przesunięcie podstawowych linii podziału oraz utratę mocy deskryptywnej tej dychotomii [Wojtaszczyk 1995: 247].

Teza o trwałości podziału sceny politycznej na lewicę i prawicę wciąż jednak znajduje szersze uzasadnienie i ma liczne grono zwolenników. Odwołują się oni do argumentów zarówno natury teoretycznej, jak i empirycznej. Uzasadniają aktualność opozycji lewicy i prawicy na gruncie trwałych wartości Rewolucji Francuskiej, wokół których w dalszym ciągu toczy się życie polityczne: wolności, równości i braterstwa. Wartości te, twierdzą autorzy, w dalszym ciągu generują i określają kształt polityki, wpływają na praktykę społeczną oraz związane z nimi podziały i konflikty polityczne [Kitschelt 1994: 9-12]. Drugi rodzaj argumentacji teoretycznej ma charakter systemowo-funkcjonalny. Ujmuje on opozycję lewicy i prawicy jako sposób redukcji postrzegania przez ludzi złożoności współczesnego, wielowymiarowego świata polityki, a co za tym idzie – nadawanie sensu zjawiskom politycznym, umożliwiając jednostkom rozumienie tego świata oraz skuteczną komunikację pomiędzy partiami politycznymi a ich elektoratami [Fuchs, Klingemann 1989: 124]. Trzeci argument związany jest z tendencjami uniwersalnymi, dotyczącymi funkcjonowania systemu demokratycznego. Zdaniem zwolenników tej tezy, podział na lewicę i prawicę wypływa z samej istoty demokracji sprzyjającej dualistycznym podziałom wpływającym z większościowego podejmowania decyzji oraz funkcjonowania systemu alternacji władzy w kluczowych instytucjach politycznych [Bobbio 1996: 61-66].

Aktualność opozycji lewicy i prawicy uzasadniana jest także względami empirycznymi. Analizy porównawcze różnic w polityce społeczno-gospodarczej rządów lewicowych i prawicowych wskazują na istnienie różnic w rozłożeniu akcentów społeczno-gospodarczych przez rządy sprawowane przez lewicę i prawicę [Lijphard 1999: 76]. Potwierdzają to także badania polskiej sceny politycznej. Wskazują one istotne zróżnicowania światopoglądowe pomiędzy ludźmi lewicy a ludźmi prawicy, wyrażające się między innymi w ich stosunku do przeszłości, demokracji i religijności [Grabowska, Szawiel: 143-150].

W tym kontekście, niezwykle istotnym jest zbadanie profili identyfikacji ideologicznych społeczeństwa polskiego, a także odtworzenie stopnia korelacji zachodzącej pomiędzy identyfikacją ideologiczną w odniesieniu do istotnych

społecznie problemów a samookreśleniem lewicowo-prawicowym badanych. Wyniki tych analiz mają za zadanie ustalenie, czy w potocznym odbiorze pojęcia lewicy i prawicy mają mniej lub wyraźniej określone znaczenie, czy też są pojęciami niejasnymi i nieostryimi, a w krańcowym przypadku pustymi, czyli etykietami niczego w rzeczywistości politycznej nieokreślającymi, a więc nieaktualnymi i nieprzydatnymi w teorii i praktyce.

W tym celu, w badaniu wykorzystano pytanie wskaźnikowe opracowane i po raz pierwszy zastosowane w ogólnopolskim badaniu reprezentatywnym w roku 2007. Uzyskane wówczas wyniki stanowią bazę porównawczą, dzięki której możliwe będzie nie tylko opisanie profili identyfikacji ideologicznych będących rezultatem tegorocznego badania, ale także analiza zmian poglądów i identyfikacji Polaków w perspektywie 5 lat dzielących oba pomiary. Ze względu na ograniczenia redakcyjne w niniejszym artykule ograniczono się jedynie do opisu podstawowych profili identyfikacji ideologicznych wykorzystując podstawowe zmienne.

Założenia metodologiczne pomiaru identyfikacji ideologicznych

W celu zachowania możliwości porównywania wyników w badaniu wykorzystano model empiryczny identyfikacji ideologicznych, opracowany i wykorzystany w badaniach własnych przeprowadzonych w 2007 roku¹. Wykorzystuje on metodę dyferencjału semantycznego. Umożliwia ona zbadanie dowolnej liczby par przeciwstawnych poglądów [Mayntz, Holm, Hubner: 67]. Metoda dyferencjału semantycznego zakłada, że każda para spolaryzowanych stwierdzeń wyznacza biegunowy schemat analizy poglądów lewicowych i prawicowych badanych. Uzyskiwane tą metodą identyfikacje poszczególnych rodzajów poglądów mogą być jednocześnie charakteryzowane pod względem ich kierunku i intensywności. Aby osiągnąć założone cele, niezbędne było zastosowanie interwałowej skali pomiaru poglądów badanych. Zastosowanie skali interwałowej wymaga standaryzacji i powtarzalności stosowanych jednostek miary. Dzięki temu możliwe jest odtworzenie nie tylko rodzaju poglądów uzależnionych od autoidentyfikacji badanych, lecz także zmierzenie ich kierunku i stopnia natężenia. W badaniu autoidentyfikacji ideologicznych zastosowano skalę Likerta [Frankfurt-Nachmias, Nachmias 2001: 479-481]. Zgodnie z jej założeniami każda para spolaryzowanych poglądów ideologicznych traktowana jest jako kontinuum składające się z pięciu członów. Każdemu stopniowi kontinuum przypisana jest wartość liczbowa w zakresie od 1 do 5. Stwierdzenia odnoszące się do poglądów lewicowych

---

¹ Cele, metodologia oraz szczegółowy opis uzyskanych rezultatów zawarty został w publikacji książkowej [Godlewski 2008].

umieszczone zostały na lewym biegunie każdej skali opozycyjnej pary poglądów, a stwierdzenia o charakterze prawicowym – na biegunie prawym. Wartości liczbowe każdego kontinuum uwzględnionego w teście wyrażają siłę i kierunek autoidentyfikacji ideologicznej – lewicowej bądź prawicowej w następujący sposób:

- wartość skalowa 1 – opisuje identyfikację lewicową, której werbalnym wyznacznikiem jest wybór zdania: stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania;
- wartość skalowa 2 – opisuje identyfikację umiarkowanie lewicową, której werbalnym wyznacznikiem jest wybór zdania: stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania;
- wartość skalowa 3 – wyraża identyfikację neutralną, bądź brak jakiegokolwiek identyfikacji z testowaną parą twierdzeń. Wyznacznikiem tej postawy jest wybór zdania: trudno powiedzieć;
- wartość skalowa 4 – opisuje identyfikację umiarkowanie prawicową, której werbalnym wyznacznikiem jest wybór zdania: stwierdzenie z prawej strony raczej właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania;
- wartość skalowa 5 – opisuje identyfikację prawicową, której werbalnym wyznacznikiem jest wybór zdania: stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania.

Zadaniem respondentów było określenie kierunku i siły własnej identyfikacji testowanych par przeciwstawnych poglądów ideologicznych. W tym celu przedstawiono im 10 par przeciwstawnych poglądów charakteryzujących cechy doktrynalne lewicy i prawicy. W stosunku do pomiaru 2007 roku, treść niektórych poglądów została przeredagowana, jednak nie zatraciły one pierwotnego sensu, stąd możliwe jest porównywanie uzyskanych wyników. Dla potrzeb artykułu dokonano agregacji wartości skalowych w dwie zdychotomizowane grupy: (1) identyfikację lewicową zawierającą wartości skali 1 i 2 oraz (2) identyfikację prawicową zawierającą wartości skali 4 i 5. Analiza identyfikacji centrowej (wartość skali 3) została z powodu ograniczeń redakcyjnych w niniejszym artykule pominięta.

Analiza empiryczna przebiegała w trzech wymiarach. Wymiar ideologiczno-doktrynalny opisywały cztery pary stwierdzeń odnoszących się do (1) dominującej ideologii, (2) stosunku do postępu społecznego, (3) kwestii światopoglądowych oraz (4) preferowanego modelu politycznego. Wymiar ustrojowo – gospodarczy charakteryzowały trzy pary przeciwstawnych poglądów ideologicznych odnoszących się do (1) preferowanego typu własności, (2) postrzegania roli państwa w gospodarce, (3) kwestii polityki podatkowej. Wymiar

---

społeczny opisany został w dyferencjale semantycznym za pomocą trzech par spolaryzowanych poglądów poruszających kwestie (1) zaangażowania państwa w sferze socjalnej i społecznej, (2) roli związków zawodowych oraz (3) stosunku badanych ideologii do mniejszości.

Na każdej z wyszczególnionych powyżej, spolaryzowanych skal, respondenci, posługując się przyjętą skalą ocen, określali stopień dopasowania twierdzenia do wyznawanych przez nich poglądów i przekonań. W ten sposób dokonano ścisłego pomiaru nie tylko kierunku, ale także intensywności auto-identyfikacji ideologicznej badanych na każdej skali uwzględnionej w badaniu.

Analiza spolaryzowanych profili identyfikacji ideologicznych społeczeństwa polskiego

Wymiar ideologiczno-doktrynalny

W wymiarze ideologiczno-doktrynalnym społeczeństwo polskie posiada zróżnicowane poglądy, wpisujące się zarówno w strefę identyfikacji lewicowej, jak i prawicowej. Badani w większości opowiadają się za lewicowymi postulatami rozdziału państwa i kościoła oraz udziału wszystkich obywateli w sprawowaniu władzy.

Lewicowy postulat neutralności światopoglądowej państwa popiera ponad połowa (56,2 %) uczestników sondażu – w tym co trzeci (33,5 %) w pełni identyfikuje się z tym poglądem. Przeciwnego zdania jest co czwarty (25,6 %) ankietowany. W porównaniu z poprzednią turą badania zauważyć można postępującą zmianę światopoglądową w tym zakresie. W ciągu ostatnich pięciu lat odsetek zwolenników niezależności światopoglądowej państwa wzrósł o 7,8 %.

Lewicowy postulat powszechnego dostępu obywateli do władzy aprobuje blisko trzy piąte (59,5 %) spośród uczestników badania. Porównanie z 2007 rokiem pokazuje stabilność opinii Polaków w tym zakresie.

Prawicowe identyfikacje badani przejawiają głównie w odniesieniu do kapitalistycznego ustroju społeczno-politycznego. Popiera go jednak mniej niż połowa ankietowanych (43,9 %). Poziom poparcia tego poglądu pozostaje stabilny w czasie. Jednocześnie zauważyć należy systematyczny spadek aprobaty dla modelu ustroju socjalistycznego (spadek o 8,9 p.p.). Wynikać to może z jednej strony z krzepnięcia obowiązującego w naszym kraju modelu kapitalistycznego, identyfikowanego z systematycznym wzrostem poziomu życia i zamożności obywateli, z drugiej strony zaś, z następującą przemianą świadomości Polaków kreowaną przez media pokazujące ustrój socjalistyczny, jako gorszy i biedniejszy niż ustrój kapitalistyczny (Tabele 1 i 2)

Wymiar ustrojowo-gospodarczy

Wyniki analizy testowanych par spolaryzowanych poglądów w sferze gospodarczej wskazują na dominację identyfikacji lewicowych w społeczeństwie polskim. Dwie trzecie badanych utożsamia się z lewicowymi poglądami w kwestiach polityki podatkowej (66,9 %) – w tym dwie piąte (39,9 %) posiada silną identyfikację z tym twierdzeniem. Analiza porównawcza pokazuje systematyczny wzrost akceptacji modelu opodatkowania progresywnego uzależniającego wysokość płaconych podatków od poziomu osiągniętych dochodów. Poparcie dla tego rozwiązania wzrosło w ciągu ostatnich pięciu lat o 6,9 punktu procentowego. W polu identyfikacji lewicowych znajduje się także postulat upaństwowienia najważniejszych sektorów gospodarki. Wskazuje go, jako zgodny ze swoimi poglądami i wyznawanymi przekonaniem nieco ponad połowa (52,0 %) uczestników sondażu, przeciwnego zdania jest co piąty (23,0 %) ankietowany.

Umiarkowane przekonania prawicowe zauważyć możemy jedynie w odniesieniu do roli państwa w gospodarce. Wolny rynek jako regulator gospodarki wskazuje 41,7 % badanych, choć zauważyć należy, że w ciągu ostatnich pięciu lat odsetek zwolenników liberalnej polityki rynkowej zmniejszył się o 6,5 p.p.

Pełny rozkład omawianych danych zawierają Tabele 3 i 4.

Wymiar społeczny

Największe zróżnicowanie identyfikacji ideologicznych zaobserwować można w kwestiach społecznych. Najsilniejsza identyfikacja lewicowa występuje w kwestii zaangażowania państwa w sferze socjalnej i społecznej. Idee państwa opiekuńczego silnie zaangażowanego w tą sferę jako zgodną z własnymi poglądami wybiera trzy piąte (60,1 %) biorących udział w badaniu. Odsetek ten w czasie nie uległ zasadniczym zmianom.

Kwestią wywołującą najsilniejsze kontrowersje jest z pewnością stosunek Polaków do mniejszości. Dominuje tu identyfikacja prawicowa, która dopuszcza ograniczanie praw wyrażania swoich poglądów przez mniejszości seksualne w trosce o dobro społeczne. Pogląd ten wyraża 41,6 % badanych. Porównując uzyskane wyniki z rokiem 2007, zauważyć można znaczący wzrost tendencji w tym zakresie. W ciągu pięciu lat odsetek osób opowiadających się za ograniczaniem praw mniejszości wzrósł o 12 p.p. – w tym o połowę w grupie osób silnie identyfikujących się z tym poglądem. Jednocześnie liczba respondentów wyrażających lewicowe zapatrywania w tej kwestii zmniejszyła się o 11,9 p.p.

Najmniejsze emocje w sferze socjalnej wywołuje rola związków zawodowych, choć i w tym zakresie zauważyć można interesujące zmiany opinii. Na przestrzeni ostatnich pięciu lat odsetek osób identyfikujących się z opcją lewicową w tym zakresie (akceptacja istotnej roli związków zawodowych w społeczeństwie i państwie) zmniejszył się o 14,5 p.p. z poziomu 55,3 % w roku 2007 do 40,8 % w obecnej fali badania. Jednocześnie o 8,2 p.p. wzrósł odsetek osób identyfikujących się z postulatem prawicowym ograniczenia roli związków zawodowych w państwie (20,1 % w roku 2007, 28,3 % w roku 2012).

Szczegółowe dane na ten temat zawierają Tabele 5 i 6.

Identyfikacje ideologiczne osób a samookreślenie polityczne badanych

W trakcie analizy zweryfikowano także hipotezę dotyczącą związków pomiędzy profilem identyfikacji ideologicznej a samookreśleniem politycznym Polaków – lewicowym i prawicowym. Założono trzy możliwe typy sytuacji: zależność skorelowana wprost z samookreśleniem badanych, zależność skorelowana odwrotnie z samookreśleniem badanych, a także brak zależności pomiędzy samookreśleniem a profilem identyfikacji ideologicznych badanych.

W tym celu respondentów poproszono o odpowiedź na pytanie: Jeżeli potocznie mówi się, że ludzie mają poglądy lewicowe i prawicowe, to jak określił(a)by Pan(i) swoje poglądy polityczne? Pytanie miało charakter zamknięty. Uczestnicy sondażu dokonywali samookreślenia w oparciu o siedmiopunktową skalę: (1) skrajna lewica, (2) lewica, (3) centrolewica, (4) centrum, (5) centroprawica, (6) prawica, (7) skrajna prawica.

Wyniki badania wskazują na dominację samookreślenia prawicowego (zagregowany wskaźnik identyfikacji prawicowej wynosi 30,5 %) nad lewicowym (wskaźnik – 24,3 %). Podkreślić należy jednak przy tym dwie ważne kwestie:

- w turze roku 2012 blisko co czwarty respondent (24,5 %) nie potrafił dokonać samookreślenia własnych poglądów i wyznawanych przekonań na skali lewica-prawica. Świadczyć może to o znaczącej skali dezorientacji ideologicznej Polaków oraz stopniowej utracie siły deskryptywnej przez ten podział socjopolityczny².
- zauważyć należy także znaczący spadek liczby osób o samookreśleniu prawicowym (o 12,2 p.p.), przy niewielkiej zmianie identyfikacji lewicowych (spadek o 3,1 p.p.).

Pełne zestawienie danych zawiera Tabela 7.

---

² Zaznaczyć należy, że wielkość różnicy pomiędzy pomiarami wynikać może także ze specyfiki zastosowanej metody badawczej. W roku 2008 zastosowano skalę wymuszającą, z ukrytą opcją *nie wiem/nie potrafię określić*. W roku 2012 opcja ta była odczytywanym elementem kafeterii.

Identyfikacje ideologiczne osób o samookreśleniu lewicowym

Wymiar ideologiczno-doktrynalny w opinii osób o samookreśleniu lewicowym

Analiza porównawcza identyfikacji ideologicznych w wymiarze ideologiczno doktrynalnym wśród osób o samookreśleniu lewicowym przynosi trzy ciekawe poznawczo wnioski:

- znacząco, bo aż o 19,8 p.p. zmniejszył się w perspektywie pięciu lat odsetek zwolenników lewicy popierających w sferze doktrynalnej socjalizm jako dobry ustrój społeczno- polityczny. Jednocześnie o 17,4 p.p. wzrosła w tej grupie identyfikacja z kapitalizmem, osiągając wśród osób o samookreśleniu lewicowym poziom 38,2 %.
- w grupie osób o lewicowym samookreśleniu wzrasta akceptacja lewicowego postulatu rozdziału kościoła i państwa (wzrost o 7,2 %), przy jednoczesnym spadku identyfikacji z postulatem prawicowym w tej kwestii (spadek o 6,3 %).
- w analizowanym segmencie w porównaniu z rokiem 2007 o 7,5 p.p. spadło poparcie dla idei równego udziału wszystkich obywateli w sprawowaniu władzy.

Pełny rozkład danych w ujęciu porównawczym prezentują Tabele 8 i 9.

Wymiar ustrojowo – gospodarczy w opinii osób o samookreśleniu lewicowym

W wymiarze ustrojowo gospodarczym wśród osób o samookreśleniu lewicowym w perspektywie dwóch pomiarów zauważyć można dwie prawidłowości:

- w sposób znaczący spadła identyfikacja z lewicowym postulatem państwa, jako regulatora gospodarki (spadek 26,1 p.p.) przy jednoczesnym wzroście akceptacji prawicowego postulatu gospodarki wolnorynkowej (wzrost 16,0 p.p.).
- w grupie osób o lewicowym samookreśleniu spada także akceptacja dla lewicowego postulatu kontroli państwa nad kluczowymi gałęziami gospodarki (spadek o 18,3 p.p.) – przy czym w największym stopniu zmniejszyła się grupa osób silnie identyfikujących się z tym poglądem. Jednocześnie, wśród ludzi lewicy, stopniowo wrasta akceptacja w sferze gospodarczej własności wyłącznie prywatnej (wzrost o 11,7 p.p.). Tabele 10 i 11.

Wymiar społeczny w opinii osób o samookreśleniu lewicowym

W sprawach społecznych zauważyć możemy spadek identyfikacji osób o lewicowym samookreśleniu z doktrynalnie lewicowymi postulatami. Proces

ten dotyczy wszystkich analizowanych obszarów, zaś najwyraźniej widoczny jest w grupie osób o silnych identyfikacjach ideologicznych w tym zakresie.

Największą różnicę zaobserwować można w kwestii roli związków zawodowych w państwie. Istotną rolę organizacji związkowych w roku 2007 popierało blisko dwie trzecie (65,1 %) osób o samookreśleniu lewicowym. W obecnej turze badania odsetek ten zmniejszył się blisko o połowę w wynosi 37,6 % (spadek o 27,5 p.p.). Jednocześnie wzrasta liczba osób utożsamiających swoje poglądy w tej kwestii z poglądem doktrynalnie prawicowym, postulującym maksymalne ograniczenie wpływów i roli organizacji związkowych (wzrost poparcia wyniósł 13,4 p.p.).

Zmniejsza się także akceptacja lewicowych poglądów w sferze obywatelskiej (spadek o 9,8 p.p.) oraz dotyczących roli państwa w sferze socjalnej i społecznej (spadek o 8,4 p.p.). Tabele 12 i 13.

Identyfikacje ideologiczne osób o samookreśleniu prawicowym

Wymiar ideologiczno-doktrynalny w opinii osób o samookreśleniu prawicowym

Profil analizowanej grupy w sferze ideologiczno-doktrynalnej na większości analizowanych wymiarów jest spójny i skorelowany z samookreśleniem badanych. Osoby o prawicowym samookreśleniu popierają kapitalizm, jako dominujący ustrój społeczno-polityczny, są konserwatywne w kwestiach światopoglądowych oraz opowiadają się za dominującą rolą kościoła w społeczeństwie i państwie. Jednocześnie, w grupie tej zauważyć można silną identyfikację z lewicowym postulatem wpływu obywateli na sprawowanie władzy, który popiera ponad połowa (53,7 %) badanych przedstawicieli segmentu. W ciągu pięciu lat poziom akceptacji modelu egalitarnego wśród osób o prawicowych przekonaniach wzrósł o 7,5 p.p. Jednocześnie, prawicowy, wodzowski, oparty na autorytecie i charyzmie model sprawowania władzy jako tożsamy z własnymi poglądami uznaje niespełna jedna trzecia (31,2 %) przedstawicieli grupy. Pełny rozkład danych na ten temat zawierają Tabele 14 i 15.

Wymiar ustrojowo – gospodarczy w opinii osób o samookreśleniu prawicowym

Poglądy osób o samookreśleniu prawicowym pozostają w zgodzie z modelem teoretycznym zaledwie w jednym z trzech analizowanych w tym zakresie wymiarów. Spójność występuje jedynie w kwestii akceptacji wolnego rynku jako regulatora gospodarki, choć i w tym przypadku poziom poparcia wynosi 47,6 % – nie jest to zatem opinia nawet połowy przedstawicieli analizowanego segmentu. Warto także wspomnieć, że w grupie tej na przestrzeni

ostatnich pięciu lat zanotowano istotny, bo sięgający poziomu 12,7 p.p. spadek identyfikacji z modelem samoregulującej się gospodarki wolnorynkowej.

Blisko dwie trzecie (64,2 %) zwolenników prawicy opowiada się za lewicowym progresywnym modelem podatkowym (wzrost o 7,1 p.p.), zaś niemal połowa (47,4 %) popiera lewicowy postulat upaństwowienia najważniejszych sektorów gospodarki. Szczegółowy rozkład informacji na ten temat zawierają Tabela 16 i 17.

Wymiar społeczny w opinii osób o samookreśleniu prawicowym

Spolaryzowany profil identyfikacji ideologicznych osób o prawicowym samookreśleniu pozostaje w umiarkowanym stopniu zgodny z doktrynalnym brzmieniem. Zwolennicy prawicy są konserwatywni w kwestiach obyczajowych. Zdaniem ponad połowy z nich (55,9 %) mniejszości seksualne powinny mieć ograniczone prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań – odsetek osób aprobujących to twierdzenie w porównaniu z wynikami badania z 2007 r. wzrósł znacząco (o 13,6 punktu procentowego). Pozostałe testowane kwestie pod względem identyfikacji pozostają w polu przekonań lewicowych. Trzy piąte (59,4 %) zwolenników prawicy identyfikuje się z postulatem silnego zaangażowania państwa w działalność w sferze socjalnej i społecznej. W ciągu pięciu lat, grupa akceptujących to twierdzenie zwiększyła się o 7,6 % p.p. Dwie piąte (44,5 %) respondentów o prawicowym samookreśleniu popiera doktrynalnie lewicowy postulat silnego zaangażowania związków zawodowych w państwie, choć w porównaniu z rokiem 2007 odsetek badanych aprobujących to twierdzenie zmniejszył się o 9,6 p.p. Pełne dane zestawiono w Tabelach 18 i 19.

Podsumowanie

Na zakończenie warto wrócić do tezy postawionej w części wstępnej artykułu: Czy nadal w świadomości potocznej Polaków odtwarzany jest podział sceny politycznej na lewicę i prawicę oraz czy pojęcia te pełnią jeszcze funkcję porządkującą?

Uzyskane wyniki potwierdzają prawdziwość tej tezy. Mimo strukturalnych i kulturowych zmian, jakie zaszły w naszym kraju na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat, dychotomia prawicy i lewicy jest nadal aktualna i funkcjonuje w świadomości politycznej Polaków. Jest ona jednym z podstawowych mediów orientacji i komunikacji społecznej. Ludzie potrzebują punktów orientacyjnych w przestrzeni politycznej – dychotomia lewica i prawica spełnia to wymaganie. Dowodem na to może być wskaźnik samookreślenia politycznego. Wartość tego wskaźnika, uzyskana zarówno w omawianym badaniu, jak i in-

nych badaniach przeprowadzonych przez ośrodki demoskopijne w latach 1992-2012 pokazuje, że ponad 70 % badanych Polaków potrafi określić swoje przekonania i poglądy na skali lewica-prawica. Potrzebę tę rozumieją także partie polityczne wpisując się w dychotomię lewica-prawica zarówno na poziomie potocznym – do którego odwołują się partie w samych nazwach (choćby SLD), a także ideologiczno-programowym.

Zaznaczyć należy jednak, że Polacy potocznie rozumieją lewicę i prawicę tylko częściowo zgodnie z ich doktrynalnym sensem. Jest to orientacja niepełna i fragmentaryczna. Część wartości doktrynalnie lewicowych bądź prawicowych z biegiem czasu zatracą w potocznym rozumieniu swoje pierwotne znaczenie, niejednokrotnie przenikając się wzajemnie oraz ewoluując. Mimo to, daje się jednak dostrzec pewien zespół idei i wartości tworzących profile identyfikacji ideologicznych lewicowych i prawicowych. Wywiera on silny wpływ na samookreślenie polityczne badanych. To właśnie uzasadnia tezę mówiącą o aktualności i trwałości dychotomii lewicy i prawicy w świadomości społeczeństwa polskiego

Dopóki więc, jak pisze S.M.Lipset nie pojawi się nowy wielki podział (a nie pojawi się szybko) potoczną percepcję sceny politycznej porządkować będzie dychotomia lewica i prawica.

Tabela 1. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych
wymiar ideologiczno-doktrynalny – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy prawicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania			
		1	2	3	4	5			
1	socjalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	4,8	12,3	38,9	26,7	17,2	kapitalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	0,0	100
2	społeczeństwo powinno rewidować swoje poglądy dostosowując je do zmieniającego się świata	15,8	28,3	21,2	19,1	15,7	społeczeństwo powinno być wierne tradycyjnym wartościom i poglądom	0,0	100
3	państwo powinno kierować się zasadą rozdziału państwa i kościoła	33,5	22,7	18,2	13,8	11,8	państwo powinno przestrzegać wartości chrześcijańskich, katolicyzm powinien być religią państwową	0,0	100
4	wszyscy obywatele powinni mieć wpływ na sprawowanie władzy	28,6	30,9	17,8	15,0	7,8	państwu potrzebne są rządy silnej ręki	0,0	100

N=1075

Tabela 2. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych
wymiar ideologiczno-doktrynalny – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolarzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy prawicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	2	3	4			
1	socjalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	12,5	13,5	31,6	26,9	15,5	0,0	100	
2	społeczeństwo powinno rewidować swoje poglądy dostosowując je do zmieniającego się świata	19,1	30,3	16,0	21,3	13,4	0,0	100	
3	państwo powinno kierować się zasadą rozdziału państwa i kościoła	30,9	17,5	18,3	22,8	10,5	0,0	100	
4	wszyscy obywatele powinni mieć wpływ na sprawowanie władzy	34,5	24,7	16,7	15,4	8,2	0,5	100	

N=600

Tabela 3. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar gospodarczy – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy prawicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania			
		1	2	3	4	5			
1	najważniejsze sektory gospodarki powinny pozostać własnością państwa	27,5	24,5	25,0	16,2	6,8	własność powinna być wyłącznie prywatna	0,0	100
2	gospodarka powinna być centralnie kierowana	10,5	17,1	30,7	26,7	15,0	gospodarka powinna być kierowana przez wolny rynek	0,0	100
3	wysokość podatków powinna być zróżnicowana w zależności od dochodów obywateli	39,9	27,0	11,5	10,6	11,0	system podatkowy powinien być ujednolicony niezależnie od osiąganych przez obywateli dochodów (podatek liniowy)	0,0	100

N=1075

Tabela 4. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych
 wymiar gospodarczy – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolarzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy prawicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania			
1	najważniejsze sektory gospodarki powinny pozostać własnością państwa	36,3	20,1	21,7	14,7	6,7	0,5	100	
2	państwo powinno pozostać regulatorem gospodarki	15,6	14,7	21,2	30,7	17,5	0,3	100	
3	obywatele o wyższych dochodach powinni płacić podatki wg wyższych stawek niż osoby mniej zarabiające	38,6	22,1	16,8	12,6	9,4	0,5	100	

N=600

Tabela 5. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych
wymiar społeczny – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja i ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Razem	
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania		Poglądy prawicowe
		1	2	3	4	5		
1	państwo powinno w jak najszerszym zakresie prowadzić działalność w sferze społecznej i społecznej	27,6	32,5	22,4	11,4	6,2	państwo powinno ograniczać do minimum działalność w sferze społecznej i społecznej	100
2	związki zawodowe powinny odgrywać dużą rolę w społeczeństwie i państwie	14,0	26,8	31,0	18,1	10,2	rola związków zawodowych powinna być ograniczana do minimum w społeczeństwie i państwie	100
3	mniejszości seksualne powinny mieć nieskrepowane prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	11,6	20,0	26,8	17,9	23,7	w trosce o dobro społeczne mniejszości seksualne powinny mieć ograniczone prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	100

N=1075

Tabela 6. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych
 wymiar społeczny – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Razem		
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	Poglądy prawicowe		brak odpowiedzi	
		1	2	3	4	5			
1	państwo powinno w jak najszerszym zakresie prowadzić działalność w sferze socjalnej i społecznej	30,2	26,6	25,4	12,0	5,3	państwo powinno ograniczać do minimum działalność w sferze socjalnej i społecznej	0,5	100
2	związki zawodowe powinny odgrywać dużą rolę w społeczeństwie i państwie	28,1	27,2	24,1	14,0	6,1	rola związków zawodowych powinna być ograniczana do minimum w społeczeństwie i państwie	0,5	100
3	mniejszości seksualne powinny mieć nieskrępowane prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	25,3	18,2	26,3	18,2	11,4	mniejszości seksualne powinny mieć ograniczone prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	0,7	100

N=600

Tabela 7. Samookreślenie ideologiczne społeczeństwa polskiego – rozkład odpowiedzi

rok badania	skrajna lewica	lewica	centrolewica	centrum	centroprawica	prawica	skrajna prawica	nie wiem
2012	1,3	8,7	14,3	20,7	13,2	15,9	1,4	24,5
		24,3		20,7		30,5		24,5
2008	1,8	17,3	8,3	28,2	11,2	29,3	2,2	–
		27,4		29,9		42,7		–

Tabela 8. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu lewicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar ideologiczno-doktrynalny – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy prawicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i znawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i znawane przekonania			
1	socjalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	7,7	20,5	33,6	23,9	14,3	kapitalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	–	100
2	socjalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	25,6	38,0	15,1	13,2	8,1	socjalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	–	100
3	państwo powinno kierować się zasadą rozdziału państwa i kościoła	54,4	26,4	10,3	5,4	3,4	państwo powinno strześć wartości chrześcijańskich, katolicyzm powinien być religią państwową	–	100

4	wszyscy obywatele powinni mieć wpływ na sprawowanie władzy	33,7	33,7	15,7	13,0	3,8	państwu potrzebne są rządy silnej ręki	-	100

N=267

Tabela 9. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu lewicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar ideologiczno-doktrynalny – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy prawicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania			
1	sojalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	26,2	21,8	31,3	16,7	4,1	kapitalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	-	100
2	społeczeństwo powinno rewidować swoje poglądy dostosowując je do zmieniającego się świata	28,3	37,4	15,9	12,0	6,4	społeczeństwo powinno być wierne tradycyjnym wartościom i poglądom	-	100
3	państwo powinno kierować się zasadą rozdziału państwa i kościoła	49,8	23,8	11,2	9,4	5,7	państwo powinno przestrzegać wartości chrześcijańskich	-	100
4	wszyscy obywatele powinni mieć wpływ na sprawowanie władzy	51,0	23,9	12,2	7,3	5,6	państwu potrzebne są rządy silnej ręki	-	100

N=165

Tabela 10. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu lewicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar gospodarczy – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolarzowanych poglądów ideologicznych					Razem	
		stwierdzenie z lewej strony włącznie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej włącznie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony włącznie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	Poglądy prawicowe		brak odpowiedzi
		1	2	3	4	5		
1	najważniejsze sektory gospodarki powinny pozostać własnością państwa	26,6	29,0	18,1	18,1	8,1	własność powinna być wyłącznie prywatna	100
2	państwo powinno pozostać regulatorem gospodarki	11,7	16,0	28,0	27,2	17,1	gospodarka powinna być kierowana przez wolny rynek	100
3	wysokość podatków powinna być zróżnicowana w zależności od dochodów obywateli	41,6	27,5	9,5	11,5	9,9	system podatkowy powinien być ujednolicony niezależnie od osiągniętych przez obywateli dochodów (podatek liniowy)	100

N=267

Tabela 11. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu lewicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar gospodarczy – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy prawicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania			
1	najważniejsze sektory gospodarki powinny pozostać własnością państwa	53,6	20,3	11,5	10,4	4,1	–	100	
2	gospodarka powinna być centralnie kierowana	31,0	22,8	17,9	13,7	14,6	–	100	
3	obywatele o wyższych dochodach powinni płacić podatki wg wyższych stawek niż osoby mniej zarabiające	52,0	22,0	14,0	3,8	8,1	–	100	

N=165

Tabela 12. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu lewicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar społeczny – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	
1	państwo powinno w jak najszerszym zakresie prowadzić działalność w sferze społecznej i społecznej	31,7	32,4	21,4	11,5	3,1	100
2	związki zawodowe powinny odgrywać dużą rolę w społeczeństwie i państwie	12,5	25,1	31,6	19,0	11,8	100
3	mniejszości seksualne powinny mieć nieskrępowane prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	21,4	26,3	26,3	12,2	13,7	100

N=267

Tabela 13. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu lewicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar społeczny – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolarzowanych poglądów ideologicznych					Razem	
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania		Poglądy prawicowe
		1	2	3	4	5		
1	państwo powinno w jak najszerszym zakresie prowadzić działalność w sferze socjalnej i społecznej	46,4	26,1	19,5	5,7	2,3	państwo powinno ograniczać do minimum działalność w sferze socjalnej i społecznej	100
2	związki zawodowe powinny odgrywać dużą rolę w społeczeństwie i państwie	36,6	28,5	17,6	8,1	9,3	rola związków zawodowych powinna być ograniczana do minimum w społeczeństwie i państwie	100
3	mniejszości seksualne powinny mieć nieskrępowane prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	37,8	19,7	27,5	10,4	4,6	mniejszości seksualne powinny mieć ograniczone prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	100

N=165

Tabela 14. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu pravicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar ideologiczno – doktrynalny – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolarzowanych poglądów ideologicznych						Razem	
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	trudno powiedzieć	Poglądy pravicowe		brak odpowiedzi
		1	2	3	4	5			
1	socjalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	2,4	8,4	30,1	34,6	24,4	kapitalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	–	100
2	społeczeństwo powinno rewidować swoje poglądy dostosowując je do zmieniającego się świata	6,0	22,8	17,7	26,4	27,0	społeczeństwo powinno być wierne tradycyjnym wartościom i poglądom	–	100
3	państwo powinno kierować się zasadą rozdziału państwa i kościoła	16,2	21,0	18,9	21,6	22,2	państwo powinno przestrzegać wartości chrześcijańskich, katolicyzm powinien być religią państwową	–	100
4	wszyscy obywatele powinni mieć wpływ na sprawowanie władzy	24,3	29,4	15,0	18,9	12,3	państwu potrzebne są rządy silnej ręki	–	100

N=335

Tabela 15. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu pravicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar ideologiczno – doktrynalny – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolarzowanych poglądów ideologicznych						Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	Poglądy pravicowe	
1	socjalizm jest dobrym ustrojem społeczno-politycznym	1	2	3	4	5	100	
2	społeczeństwo powinno rewidować swoje poglądy dostosowując je do zmieniającego się świata	7,1	8,7	25,6	32,2	26,3	100	
3	państwo powinno kierować się zasadą rozdziału państwa i kościoła	16,1	23,6	10,6	30,1	19,5	100	
4	państwo powinno przestrzegać wartości chrześcijańskich	22,3	12,6	15,5	33,0	16,5	100	
4	wszyscy obywatele powinni mieć wpływ na sprawowanie władzy	23,4	22,8	20,1	20,8	12,9	100	

N=256

Tabela 16. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu pravicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar gospodarczy – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy pravicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania			
		1	2	3	4	5			
1	najważniejsze sektory gospodarki powinny pozostać własnością państwa	24,6	22,8	24,3	19,5	9,0	własność powinna być wyłącznie prywatna	–	100
2	państwo powinno pozostać regulatorem gospodarki	7,5	19,0	25,9	30,1	17,5	gospodarka powinna być kierowana przez wolny rynek	–	100
3	wysokość podatków powinna być zróżnicowana w zależności od dochodów obywateli	35,7	28,5	11,1	10,8	13,8	system podatkowy powinien być ujednolicony niezależnie od osiąganych przez obywateli dochodów (podatek linitowy)	–	100

N=335

Tabela 17. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu prawicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar gospodarczy – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolarzowanych poglądów ideologicznych					Poglądy prawicowe	brak odpowiedzi	Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony raczej właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania			
1	najważniejsze sektory gospodarki powinny pozostać własnością państwa	32,6	17,4	22,7	17,2	10,1	–	100	
2	gospodarka powinna być centralnie kierowana	12,4	9,1	18,2	37,0	23,3	–	100	
3	obywatele o wyższych dochodach powinni płacić podatki wg wyższych stawek niż osoby mniej zarabiające	38,5	18,6	16,2	15,3	11,4	–	100	

N=256

Tabela 18. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu pravicowym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar społeczny – rok 2012 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolaryzowanych poglądów ideologicznych					Razem
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania 1	stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania 2	trudno powiedzieć 3	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania 4	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania 5	
1	państwo powinno w jak najszerszym zakresie prowadzić działalność w sferze społecznej i społecznej	22,5	36,9	17,7	12,6	10,2	100
2	związki zawodowe powinny odgrywać dużą rolę w społeczeństwie i państwie	11,4	33,1	27,7	16,0	11,7	100
3	mniejszości seksualne powinny mieć mieszkupowane prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	7,3	11,6	25,2	22,2	33,7	100

N=335

Tabela 19. Rozkłady pomiaru identyfikacji ideologicznych w grupie osób o samookreśleniu prawniczym uzyskane metodą dyferencjału semantycznego wśród ogółu badanych wymiar społeczny – rok 2007 (w %)

Lp.	Poglądy lewicowe	Identyfikacja ideologiczna na skalach spolarzowanych poglądów ideologicznych					Razem		
		stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania	stwierdzenie z lewej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	trudno powiedzieć	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i przekonania	stwierdzenie z prawej strony właściwie określa moje poglądy i wyznawane przekonania		Poglądy prawnicze	brak odpowiedzi
		1	2	3	4	5			
1	państwo powinno w jak najszerszym zakresie prowadzić działalność w sferze społecznej i społecznej	25,7	26,1	23,4	16,5	8,0	państwo powinno ograniczać do minimum działalność w sferze społecznej i społecznej	0,4	100
2	związki zawodowe powinny odgrywać dużą rolę w społeczeństwie i państwie	27,4	26,7	22,9	17,2	5,4	rola związków zawodowych powinna być ograniczana do minimum w społeczeństwie i państwie	0,4	100
3	mniejszości seksualne powinny mieć nieskrepowane prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	17,7	14,9	24,2	24,6	17,7	mniejszości seksualne powinny mieć ograniczone prawo wyrażania swoich poglądów i przekonań	0,8	100

N=256

Bibliografia:

- Bobbio N. (1996), *Prawica i lewica*, Kraków: Znak.
- Frankfurt-Nachmias Ch., Nachmias D. (2001), *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań: Zysk i S-ka,.
- Fuchs D., Klingemann H.D. (1989), *The Left-Right Schema*, [w:] W. de Gruyter (red.), *Continuities in Political Action. A Longitudinal Study of Political Orientations in Three Western Democracies*, Berlin.
- Gauchet M. (1990), *Storia di una dicotomia. La destra e la sinistra*, Paris: Gallimard.
- Godlewski T. (2008), *Lewica i Prawica w świadomości społeczeństwa polskiego*, Warszawa: Elipsa.
- Grabowska M., Szawiel T. (2001), *Budowanie demokracji. Podziały społeczne, partie polityczne i społeczeństwo obywatelskie w postkomunistycznej Polsce*, Warszawa: PWN.
- Kitschelt H. (1994), *The Transformation of European Social Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lijphart A. (1999), *Patterns of Democracy, Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven: Yale University Press.
- Mayntz R., Holm K., Hubner P. (1985), *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, Warszawa: PWN.
- Wojtaszczyk K. (1995), *Partie i ugrupowania polityczne*, [w:] R. Chruściak, T. Mołdawa, K.A. Wojtaszczyk, E. Zieliński (red.), *Polski system polityczny w okresie transformacji*, Warszawa: Elipsa.